

Bir Güneş Avcısı
Ahmet Hamdi Tanpınar

İBRAHİM ŞAHİN • DENİZ DEPE • NURCAN ANKAY
Editörler

Bir Güneş Avcısı
Ahmet Hamdi Tanpınar

Editörler: İBRAHİM ŞAHİN • DENİZ DEPE • NURCAN ANKAY

Yayın Yönetmeni
Erol Changır

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizanpaj
İrfan Güngörür

Edebiyat Serisi No: 47
Doğu Kütüphanesi: 153

1. Baskı, 2018 İstanbul

Önsöz Baskı

Ofis Yayın Matbaacılık, Güneşsuyu Cd. Işık San. Sit.
B Blok No: Z/1 Tel: (0212) 576 47 15 Topkapı/İSTANBUL

© Bu kitabın bütün yayın hakları Kültür Bakanlığı
Telif Hakları Mukavelesi gereği yazıma aittir.

Sertifika No: 19492

MİLLETLERARASI MEŞRİYAT NUMA VASI
ISBN 978-605-2127-17-9

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Baba Ali Yokuşu, Cemal Nadir Sk. B. Mimas Han
No: 24/114, Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

web: www.dogukutuphanesi.com

e-mail: bilgi@dogukutuphanesi.com

Yaz Yağmuru'nda Arzu Biçimleri

Deniz Depe¹

Yeni *İstanbul* dergisinde 13 Haziran 1955-3 Temmuz 1955 tarihleri arasında tefrika edilen “Yaz Yağmuru” hikâyesi, 1944 yazını anlatır. Karısını ve çocuklarını bir süreliğine Antalya’ya gönderen Sabri, birkaç yıl önce başladığı on yedinci asra ait romanı üzerine çalışmaktadır. Yağmurlu bir yaz sabahı, evinin bahçesinde gördüğü genç bir kadının hayatına girmesi ile dünyası değişir. Hikâye, adımı bilmediğimiz bu kadın ile Sabri arasındaki gerilim üzerine kuruludur.²

“Yaz Yağmuru”, Tanpınar’ın yayımlanmış hikâyeleri arasında en uzun olanıdır. Çok katmanlı yapısı ve sembol zenginliğiyle hem çok şey vaat eder; hem de okuru, bastığı zeminin sağlamlığından şüpheye düşürür. Aslında hikâyenin olay örgüsü karmaşık değildir. Sabri, yağmurlu bir yaz günü, evinin bahçesinde bir kadının dikilmekte olduğunu görünce onu içeri davet eder. Yağmur dinene kadar evde birlikte vakit geçirirler ve aralarında bir yakınlaşma olur. Sabri, kadından ve geçirdikleri zamandan çok etkilenmesine rağmen, kısa sürede onu unuttur ve çalışmalarına döner. Bir süre sonra kadın tekrar kapıyı çalar. Bu sefer birlikte dışarı çıkmaya karar verirler. Vakti yemekte, plajda ve yürüyüşte geçiren çift, birlikte olur. Günün sonunda ayrılırlar ve kadın bir daha görüşmeyeceklerini ima ederek gider, böylece hikâye biter.

İsmi olmayan, ancak Tanpınar’ın hikâyenin tek bir yerinde “Yaz Yağmuru” adıyla andığı kadın; her ne kadar Sabri tarafından rüyaya, müzik kutusu içindeki kuklaya³, yaldızlı bir çerçeve içindeki

eski bir portreye, bir deniz masalına benzettirse ve hikâyenin sonuna doğru onun bedensel varlığından kısa süreli şüphe edilsede de; hikâyede belirsiz bırakılmamış, fiziksel özellikleriyle de tasvir edilmiştir. Koyu kestane gözleri, koyu kumral saçları, düzgün çehresi, beyaz dişleri ve duru, beyaz yüzüyle karşımıza çıkan kadının tahminen yirmi yedi-yirmi sekiz yaşlarında, evli ve çocuksuz biri olduğunu biliriz.

Sabri, kadını çok güzel bulur, onun sadeliğinden ve güzelliğinden etkilenir. Bir Tanpınar klasiği olarak, olumlanan kadını sık sık “panhli” şeylerle yan yana görürüz. Elmas/panhli kuyeleri daha ilk anda Sabri’nin dikkatini çeker, onu güzel bulduğu her anda da bu kuyelerin ışıltısı fark edilecektir. Gözlerini “büyük, imkansız, panhli” bulur. Birlikte dinledikleri müzik bile “mücevher panhlilarıyla kıldanır”⁴; bu büyüü âna, odaya dolan şimşeklerin ışığı eşlik eder. Yağmur bittiğinde, yaz tekrar “gümüştür” olur, kadının saçları sabah güneşinde “parlar”, dişleri aydınlıkta “elmaslar gibi parlar”, sadeti akşam “aydınlığı” gibidir, “genç kadını görenler onda bu panhli naldan başka bir şey seçemezler”... Hatta Sabri, kadına “Büyük bir lambaya benzeyorsunuz. Büyük, temiz işlenmiş güzel, eski bir lamba. Yahut bir avize!”⁵ der. Tanpınar, tüm ışığı kadının üstüne çevirmiştir.⁶

Kadının hikâyede güzel olmaktan başka bir fonksiyonu daha vardır: geçmişi olan bağı! Yani onu Sabri için bir arzu nesnesi haline getiren tek şey kadınlığı değildir. “Fakat genç kadında onun asil hoşuna giden şey kesinlikle kesik kesik hatırlamalarla konuşmasıydı.”⁸ Hikâye boyunca sürekli bir hatırlama halinde geçmiştir, geçmişten seven insanlardan, kendi aile üyelerinin ilginç anılarından bahseder. Beklenmedik şeyler söyleyip Sabri’yi sürekli şaşırır, değişken bir mizacı vardır. Bir hüzünlü bir neşeli bir dalgin görüntüsüyle her seferinde başka birisine döner. Tüm bu özellikleri, Sabri’nin onu daha da beğenmesine ve arzulanmasına sebep olur. Özetle Yaz Yağmuru’nda arzu nesnesinin kadın, arzu öznesinin de Sabri olduğu açıktır. Fakat

kahramanı ve *Sahnenin Dışındaki*’in Sabihası için kullanılan “kukla” ifadesi böylece anlamlı hale gelir” İbrahim Şahin, *Haz ve Günah*, 2.bs., İstanbul: Kapı Yayınları, 2012, s. 433.

4 Tanpınar, s. 149.

5 A.g.e., s. 153.

6 A.g.e., s. 171.

7 “Kadını tahlil ederken Tanpınar bir yanyana da arzuyu tahlil eder” Şahin, s. 303.

8 Tanpınar, s. 150-151.

¹ Araştırma Görevlisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

² Bu öykü, 15 Aralık 1944-15 Mayıs 1946 tarihleri arasında *İstanbul* dergisinde tefrika edilen “Emirgânda Akşam Saati” öyküsünün yeniden yazılmış versiyonudur.

³ “Yaz yağmuru, hakikaten uzulmuş gibi onu dinliyordu”, Ahmet Hamdi Tanpınar, *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010, s. 169.

⁴ “Kendini bir Tanrı gibi hisseden oyun kurucu, roman ve hikâye kahramanlarını da buer kukla gibi görürükür. Yaz Yağmuru’nun Sabri’nin iradesiyle yönlendirilen kadın

Sabri'nin asıl arzusu gerçekten bu gizemli kadın mıdır? Eğer bu kadınsa, Sabri onda neyi arzulamaktadır?

Şimdi hikâyedeki arzu sahnelerine yakından bakalım. Tampınar, Yaz Yağmurunun temelinde oturttuğu arzu mekânizmasını büyük ve küçük zembereklerle kurmuştur. Birinci gün⁹, iki öncemli arzu sahnesi vardır. Ana bu ana sahneleri de küçük bakışlar, tereddütler, anlık duygu değişimleri besler ve hazırlar. Örneğin, kadını eve aldığı andan itibaren yanlış bir şey yaptığını fark eden Sabri, onun, zaafını ortaya çıkarmak için geldiğini düşünür.¹⁰ Onu bir kadın olarak arzulayacağını bilincindedir ve bu yüzden aile saadetinin bozulmasından da ilk andan itibaren korkmaya başlar. "Bu acayip misafir, eve ayak basışından beri içinde anlaması güç bir değişiklik olmuştur."¹¹ Çünkü artık Sabri'de arzu ve korku başa baş mücadele edecek ve bu süreçte onu serserme çevirecektir. Ne zaman kadının bir hareketi, bir cümlesi, bir bakışı onu tahrik etse aklına hemen Seher gelir, suçluluk duygusuyla kendini frenler. Tüm gün boyunca kadının bir an önce gitmesini istemesinin sebebi korkusu, kadın gitmek isteyince, kalması için ısrar etmesinin sebebi de arzudur. Kadına Seher'in elbisesini giydirmesi de bu bağlamda okuyabiliriz. Tampınar kurgularında kıyafet değiştirme motifini sık görürüz. Ancak Yaz Yağmuru'nda bu motifin farklı bir işlevi vardır: "Bu metinlerle Yaz Yağmuru'ndaki benzer motifin farkı, Yaz Yağmuru'nda kadının giydiği elbisenin Sabri'nin kansasına ait oluşudur. Sahnenin anlamı öznenin yani Sabri'nin kendi zamanında kalma arzusudur. Hâlbuki diğer iki metinde, kadına giydirilen elbise yoluyla, kahramanın kendi zamanının dışına çıkma arzusu söz konusuydu. 'Cesur Mümtaz'ın kendi zamanını terk ederek seküler bütünlüğü bozma cesaretini, Sabri göze alamaz. Nesne, erkeğin eşine ait elbiseyi giyerek, erkeğin kendi zamanında kalacaktır. Çünkü eşinin elbisesi Sabri'ye evli ve bir eşi ve çocukları olduğunu hatırlatır. Öyleyse elbise burada engelleyicidir."¹² Tampınar, engelleyici "şeyler" in yanı sıra engelleyici "olaylar" la da genellikle karşılaşır. Sabri ile kadın arasındaki ilk fiziksel temas, müzik sayesinde olur. Debussy plağın seçerek pikaba

koyan kadın, Sabri ile yan yana, kolları birbirine bitişik müziği dinlemektedir. Kadın, Sabri'nin elini tutar; Sabri, bu eli öper. Müziğin de etkisiyle, ikisi özel, büyüli bir ân yaşamaktadır. Tam o anda plak biter. Kadın, silkinerek kalkar ve "Durun! Kendimizi zorla büyülüyoruz"¹³ der. Tampınar, devreye engelleyici bir unsur (plağın bitmesi) sokarak arzuyu askıya alır, yani yarım bırakır. Bu andan itibaren Sabri için kadın, artık daha güzel, daha saltanatlı, müziğin tecrübesiyle büyümüş ve kendisine uzaktır. Araya uzaklık/mesafe girmesi, Sabri'nin kadını daha da yüceltmesine sebep olur. Yani yarım kalan arzu, tatmin edilmediği için, araya mesafe girdiği için daha da büyümüştür.

İkinci sahne, bu sahnemin hemen peşinden gerçekleşir. Bir şeyler içmek için birlikte mutfağa giderler. Bu sırada fırtına şiddetini arttırmış, şimşek ve yıldırım sesleri ürktücü bir atmosfer yaratmıştır. Bu atmosferde, arzusu daha da güçlenen Sabri ve kadın, birbirlerine sokulurlar, nefesleri birbirine karışır. Bu sefer de zil çalar! Tampınar, engelleyici unsur olarak sahneye üçüncü bir göz sokmuştur: Ayşe Hanım.¹⁴ Arzu bir kez daha askıda kalmıştır. Bu kez, ikisinin de hevesi kaçar; bu, hareketlerine de yansır. Elindeki votka kadehimi iki defa içecekmiş gibi yapıp, etajere bırakan kadını aynı şeyi hisseder Sabri: "Bu, yalnız ona ait bir isteksizlik miydi?"¹⁵

Sabri, artık kadının gitmesini ister, çünkü üçüncü göz önünde tatmin edemeyeceğinden emin olduğu arzusunun ancak araya uzaklık girerse devam edebileceğinin farkındadır: "Çilse, uzaklaşa o zaman onu daha iyi düşüneceğim ve onunla daha iyi anlaşacağım."¹⁶ Niçin kim, yağmurun bitmesiyle, artık kendi elbisesini giyen kadın'la gitmeye karar verir. Buna önce sevinen Sabri, kadını tamamen kabinefne korkusuna kapılarak kalması için ısrar eder, ancak kadın karırlıdır: "Anlamıyor musunuz? Yağmur bitti." Tampınar, yağmurun

13 Tampınar s. 154

14 "Yaz Yağmurunda Huzurda ve Emurgünlü Aksan Saatinde veya Tampınarın kadın kahraman ısrar eden herhangi bir metinde açık alan veya üçüncü bir göz derhal yeni bir tekniğin imkân olarak devreye girer. Herhalde bir Tampınar kahramanının herhangi bir kadın kahramanla uzun süreli kapalı bir mekânda kaldığı tek hikâye Yaz Yağmurudur. Ne yazık ki biraz sonra hizmetçi sahneye girecek ve bu yakınlığı bozacaktır. Yani hizmetçi üçüncü gözdür" Şahin, s. 351

15 Tampınar s. 158

16 A. e. s. 159.

9 Kadını ilk karşılaşılan, eve giren güne "Birinci Gün", birhâkî geceliklerden diğer güne de "İkinci Gün" denilmektedir.

10 Tampınar, s. 148

11 A. e. s. 151

12 Şahin, s. 338.

bitişi ile sanki hikâyenin ilk perdesinin de bitişi işaretinin verildiğini ima eder: “Yağmur bitti artık! Bir vaziyet bitmişti.”¹⁷

Sabri, bu günü “masal gibi bir şey”, “bir aydınlık fırtınası” olarak anımsar, fakat bir müddet sonra unuttur ve işine döner. Artık daha verimli çalışmaktadır, -ta ki bir gazete haberini görene kadar. Gazetedeki trajik haber, kadının başından geçen kötü bir olayı anımsatır ve o günden sonra sürekli onu düşündür. O günü tekrar tekrar hatırlar, kadının anlattığı şeyleri tahlil eder. Ortada bir sır olduğuna emin-dir! Ve bu sırın kapısı aralık olduğu halde girmeyi aklına getirmeye-diği için kendine kızar. Onun tekrar gelmesini beklemeye başlar ve tam ümidini kestiğinde kadın tekrar eve gelir.

Böylece ikinci gün başlar. Kadının kırk yıllık ahbap gibi yakın davranması Sabri'nin saadetini, rahatlığını bozsa da, bir yandan onun bu hallerinden hoşlandığını farkındadır. Artık onun her hareketinde bir gizem sezmekte, cümlelerinin altındaki sırdan haz almaktadır. Yine arzusu ve korkusu arasında gidip geleceği bir günün kendisini beklediğini bilir. Hatta Tanpınar, bu günün provasını küçük bir de-niz sahnesine sığdıracaktır. Misafiri geldiğinde yüzmeye hazırlanan Sabri, kadın kahve pişirmeye gittiğinde denize girer. İlk defa farkına varmadan aqlar, sonra birden akıntıya kapıldığını fark ederek korkar ve bu korkuyla sahile geri yüzer. “İşin garibi yüzme bildiğimi sana-cağım” diye kendisine kızar. Bu sembol sahne Sabri'nin (“farkına varmadan açılması”, “akıntıya kapılması”, “korkması” ve “geri dön-mesi”) kadınla ilişkisinin gidişatı saklıdır aslında.

Kahvelerini bitirdikten sonra dışarı çıkmak için hazırlanır ve arzu oyunu yeniden başlar. İkinci günün ilk engelleyicisi postadan çıkan Seher'in mektubudur. Sabri, bu engelleyici üçüncü gözü devre dışı bırakmak adına mektubu okumaz (sadece bir iki satırına hızla göz atar) ve masada bırakır. Evden çıktıkları andan itibaren, kadın, Sabri'ye sokulur ve kadınlığını kullanır, onu oper, işe yapar. Sabri ise ara ara kendi kendisini uyandır, geri çeker. Burada niyeti arzusunun sürekli kılmaaktan ziyade, korkmasıdır. Aynı anda birçok duyguyla mücadele eder: kaçmak arzusu, kadın iştihası, şefkat, sevgi, korku, hayranlık, dostluk.¹⁸ Fakat kadın Sabri'ye daha da fazla sokulmakta, onu iyice fahrik etmektedir. Aralarındaki arzu tam en yüksek sevi-yeye çıkmışken, Tanpınar yine mektubu (engelleyici unsuru) devreye

sokar. Sabri'nin aklına birden Seher'in mektubu gelir ve onu okuma-dan bir kenara koyduğu için vicdan azabı çeker. Sabri'deki tereddüt-tün farkına varan kadın, bunun sebebini öğrenince sitem eder. Bu sefer Sabri, onu kendisine çekerek ve yüzünü yüzüne yaklaştırarak aynı arzuyu tekrarlamak ister. Ancak bu sefer de yakınlığın bu kadar artması büyüğü bozmuştur: “Fakat bu yakınlık deminki arz-u-nun güzelliğini bozdu.”¹⁹ Sabri, arzuyu tekrar yakalamak adına ak-lına kendini kötü hissettirecek bir anımsı getirir. Tıpkı o günkü gibi kendisini uzaktan izleyerek, bu sahnedan soğur. Çünkü oradan gör-düğü, iktidarsız bir Sabri'dir.

Ancak, diğer Tanpınar kahramanları gibi bu iktidarsızlık, yarım bırakma hali, hikâyenin sonuna kadar devam etmeyecektir. Dördüncü bölümde bizi bir sürpriz bekler. Plajda başlayan sahnele Sabri ve ka-dın yan yana yatmakta ve güneşlenmektedir. Az önce kabinde bir-likte olmuşlardır.²⁰ Sabri'nin cinsel ilişki için “deniz mağarası” ben-zetmesini kullandığını görürüz. Bu andan sonra onun hissettikleri karışır. Bir yanda içindeki ses (Karağöz/vicdan) ona karısını ve çocuklarını hatırlatır ve azaba sürükler. Bir yandan kadının evli ol-duğu halde bu şekilde rahat ve umursamaz davranabilmesi onu şa-şırtmış ve egosunu zedelemiş görünmektedir. Çünkü, belli ki o, ken-disi kadar sarılsamış, bu birleşmeyi önemsememiş, umursamaz bir şekilde güneşlenmektedir. Sabri, kendisini arzu sonrası boşluğunda hissedir: “Bütün bunlar buna, bu yabancılığa varmak için miydi?”²¹

Sabri'nin (ve hikâyenin) arzusu kadının cinselliği olsaydı, arzu-sunun tam bu anda bitmiş olması gerekirdi. Hiçbir şeyi sonuna ka-dar götürmeyen iktidarsız Tanpınar kahramanlarının aksine, kadınl-a yatmayı başarmış Sabri'nin derdi hâlâ ne olabilirdi? Kadının sigara istemesiyle mutlu olması, onun tekrar kendisiyle ilgi enmesinden haz alması ve heyecanlanmasına bakılırsa, Sabri'nin kadın üzerin-deki arzusu devam etmektedir. Birlikte yüzmeye gittikleri sahnedan de anlaşılır ki, Sabri için kadın hala yücedir, bir “deniz masalı”dır, hareketleri davetkârdır... Belli ki Sabri, onu hala cinsel olarak arzu-lamaya devam etmektedir. Arzunun yükseldiği bu anda elbette Tan-pınar, engelleyici unsurla arzuyu askıya alacaktır: “Hiç beklenmedik

17. Ağca s. 176.

20. İbrahim Sabri, *Haz ve Garazla* bu detayı atlar. Sabri'nin arzusuna rağmen kadından uzak durduğunu ve bu açılan diğer Tanpınar kahramanlarından farklı olmadığını söyler.

21. Tanpınar s. 180.

bir şey bu lezzeti bozdu."²² Ayağına yosun dolanan kadın korkuyla çığlık atar, arzu dağılır.

Plajdan sonra hemen ayrılıp evine dönmek istemeyen kadın, biraz dolaşmayı teklif eder ve sonra da Sabri'nin evine gitmek istediğini söyler. Bahçe kapısından girdiği anda da rahatlar. Sabri, kadının ilk gün bu eve niye geldiğini artık bilmektedir: kadının çocukken maale yaşadığı ve bir yangında kül olan evinin yerinde artık Sabri'nin evi vardır. İçeri girdiği andan itibaren kendi evindeymişçesine davranan kadının varlığından yine ürken Sabri, "hayatında kurulan acayip tahtaravallide, kâh bir taraf kâh öbür taraf ağır basarak yaşayacağımmın" farkındadır.

Kadın, yine bir şeyler içmeyi teklif eder, sonra cevabını beklemeden dolaptaki rakıyı gidip getirir ve ilk kadehle beraber yeniden anlara döner. Bu sefer kesik kesik anlarını değil, baştan sona bütün hikâyeyi anlatacaktır. Ailesini, ölen teyzesine çok benzemesinden kaynaklı başına gelenleri, eski eşya ve hikâye merakını, ağaçları, kuşları, büyük yangını... Böylece Sabri'nin zihnini kurcalayan tüm sırlar tek tek aydınlanır, açığa çıkar. Kadının gizemli bulduğu her cümlesinin, her hareketinin bir manası vardır artık.

Hikâyesi biten kadın, artık gitmek istediğinde Sabri ona iskeleyle kadar eşlik eder. Yürürken aralarında yine tensel bir yakınlaşma söz konusudur: "Yolda birkaç saat evvelki gibi tekrar Sabri'nin koluna girdi. Adam tekrar onun yan vücudu ile kendisine abanmıştı duydum. Tekrar kadın olmuştu. Fakat Sabri artık bu hareketlere herhangi bir mâna vermiyordu. Ne de içinden onlara bir cevap geliyordu."²³ Asil şimdi arzu bitmiştir! Çünkü Sabri'nin arzusu kadının bedeni değil, gözemiştir. Ondaki arzu, Freudyen cinsel arzu değil, romantik "bilme" arzusudur. Kadının sırrı çözülmüş, aradaki mesafe tamamen kapanmış ve arzu tatmin edilmiş/tükenmiştir. Ertesi gün için ilk iş olarak, eşinin ve çocuklarının yanına, Antalya'ya dönme kararı alır.

Sonuç olarak Tampınar'ın Yaz Yağmuru'nda arzuyu ve korkuyu nasıl birer gerilim unsuru olarak kullandığını, yaklaşıp uzaklaşmalarla öndüğü metinde arzuyu hep dini tuttuğunu görürüz. Onun kahramanların peşinde koştuğu arzu her ne kadar cinsel arzu gibi görünse de aslında daha derinde yatan bir bilme arzusu saklıdır ve bu da romantik celebeyatın Tampınar metinlerine bir etkisidir. "Haz da

azap da Tampınar poetikasında 'bilmek ve anlamak' tutkusuna hizmet eden iki araçtır. Yaz Yağmuru'nda korku, insan doğasını açığa çıkaran ama aynı zamanda haz veren bir argüman konumundadır. Hikâyenin kahramanı Sabri için, korkan insanın "muhayyile"sinde meydana gelen değişimleri izlemek haz verici bir seyir durumudur. Burada da bilmek ve anlamak; diğer bir deyişle 'esrar'ı çözmek çabası yani merak asil önemli etken gibi görünüyor. Öyleyse engelleyicilerin varlık sebebi her durumda insandaki bilme ihtiyacını tahrik ve tatmin için yeni alanlar açmaktır. Nitekim Tampınar metinlerinde kahramanları eylemsiz kılan soyut ya da somut; geçmişte ya da şimdideki tüm engelleyiciler kahramanların kendilerini, ötekini ve kâinatı yorumlama aracıdır ve Tampınar metinlerinin büyük kısmını bu yorumlar teşkil eder."²⁴

Kaynaklar

Tampınar, Ahmet Hamdi (2010): *Hikâyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Şahin, İbrahim. (2012): *Hüz ve Gülmek* (2.bs.). İstanbul: Kapı Yayınları.